

HALINA DOBRZAŃSKA^a

PROF. DR HAB. ZENON WOŹNIAK (1931–2025)

PROFESSOR ZENON WOŹNIAK (1931–2025)

Fot. K. Tunia.

W dniu 3 lutego bieżącego roku odszedł od nas prof. dr hab. Zenon Woźniak, którego siedem dni później pożegnaliśmy na cmentarzu Prądnik Czerwony w Krakowie. To był bardzo smutny dzień, nie tylko dla środowiska archeologów krakowskich, ale dla wszystkich, którzy znali Profesora. Odszedł od nas bowiem nie tylko wybitny uczony, lecz również człowiek o wielkiej życzliwości, cieszący się powszechnym szacunkiem.

Zenon Woźniak urodził się 29 listopada 1931 r. w Starachowicach, w województwie świętokrzyskim. Po maturze, którą zdał w Liceum Ogólnokształcącym w Trzebnicy w roku 1950, rozpoczął studia w Uniwersytecie Jagiellońskim (w latach 1950–1953) w zakresie historii kultury materialnej. Przez kolejne dwa lata studiował w Uniwersytecie Poznańskim, tam w 1955 r. uzyskał dyplom magistra w tej dziedzinie (Leśniak 2025, s. 5–6).

Z Poznania wrócił do Krakowa, gdzie w okresie od 1955 do 1964 r. zatrudniony był w Muzeum Archeologicznym, przy czym przez pierwsze lata pracował w Oddziale tej placówki w Nowej Hucie. Następnie był pracownikiem Instytutu Historii Kultury Materialnej

^a Dr Halina Dobrzańska; Instytut Archeologii i Etnologii, Polska Akademia Nauk, ul. Sławkowska 17, 31-016 Kraków; h.dobrzańska@iaepan.edu.pl; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7831-227X>.

Polskiej Akademii Nauk (dalej: IHKM PAN), obecnie Instytutu Archeologii i Etnologii PAN (dalej: IAE PAN). Przez większość swojego życia zawodowego, od roku 1964 do 2001, gdy przeszedł na emeryturę, związany był z krakowskim oddziałem tej instytucji – Zakładem Archeologii Małopolski (obecnie jest to Ośrodek Archeologii Gór i Wyżyn). Tam też, w latach osiemdziesiątych, pełnił funkcję kierownika Pracowni Archeologicznej w Igołomii.

Zainteresowania naukowe Profesora skupiały się na problematyce wczesnej epoki żelaza, okresach halsztackim i lateńskim, a także rzymskim, zwłaszcza na jego wczesnej fazie. Jest autorem 200 prac naukowych, spośród których szczególnymi osiągnięciami jest pięć książek (Dobrzańska i in. 2006, s. 7–15). Profesor przede wszystkim koncentrował się na zagadnieniach związanych z ludnością celtycką w środkowej i wschodniej części kontynentu. Był niekwestionowanym znawcą tej problematyki w Polsce, a także jednym z niewielu w Europie. Do tej wysokiej pozycji przyczyniła się już publikacja na temat osadnictwa celtyckiego w Polsce (Woźniak 1970), napisana na podstawie pracy doktorskiej, przygotowanej pod kierunkiem prof. Stefana Noska i obronionej w IHKM PAN w 1967 r. Autorytet naukowy Z. Woźniaka, oprócz serii znaczących artykułów, utrwaliła praca habilitacyjna poświęcona wschodniemu pograniczu kultury lateńskiej (Woźniak 1974). Tytułem profesora zwyczajnego uhonorowano Go w roku 1989.

Studia Profesora na temat kultury Celtów w kraju i na obszarze Europy, prowadzone na podstawie wnikliwej analizy źródeł archeologicznych i historycznych, pomimo znaczącego postępu badań, zwłaszcza terenowych, mają ciągle duży walor poznawczy i są cenione przez archeologów oraz historyków krajowych i zagranicznych.

Nie sposób w tym krótkim tekście wymienić wszystkich ważnych osiągnięć Profesora. Na pewno należy do nich weryfikacja chronologii osadnictwa celtyckiego na Dolnym i Górnym Śląsku, a także wyróżnienie grupy celto-przeworskiej w Małopolsce, którą później nazwał grupą tyniecką. Istotne jest też udowodnienie działalności na tym terenie celtyckiego warsztatu mennicznego, jak również studium na temat pracowni ceramiki malowanej w Podłężu (Woźniak 1990). Znaczące jest też opracowanie starożytnych rzeźb kamiennych z góry Ślęzy i wskazanie możliwości istnienia tam sanktuarium celtyckiego w typie *nemetonu* (Woźniak 2004). Z. Woźniak określił ponadto chronologię schyłkowej fazy kultury łużyckiej oraz kultury pomorskiej. Zajmował się też kulturą puchowską oraz zwrócił uwagę na istnienie w Polsce zabytków kultury jastorfskiej. Mało kto wie, że to Jemu zawdzięczamy też identyfikację ceramiki wczesnosłowiańskiej wśród zabytków z osady w Krakowie Mogile 1. Prof. Helena Zoll-Adamikowa wielokrotnie podkreślała to dokonanie. Stało się to wkrótce po pobycie studyjnym Profesora w Czechach, w latach sześćdziesiątych minionego wieku, gdy zdefiniowano typ praski tej ceramiki.

Od schyłku lat pięćdziesiątych Profesor Woźniak prowadził badania na kilku wielokulturowych osadach: w Krakowie-Mogile 1, w Podłężu, pow. wielicki oraz w Targowisku i Łęzkowicach, pow. bocheński. W latach sześćdziesiątych był członkiem Karpackiej Archeologicznej Ekspedycji kierowanej przez prof. Andrzeja Żakiego, w ramach której badał stanowiska kultury puchowskiej.

Przez ponad 40 lat Z. Woźniak był związany z międzynarodowym czasopiśmem „Acta Archaeologica Carpathica” wydawanym przez Komisję Archeologiczną PAN, najpierw jako sekretarz redakcji, a po wyjeździe z Polski prof. Żakiego (twórcy tego periodyku)

w 1975 r. został jego redaktorem. Pod Jego kierunkiem przygotowano ponad 35 tomów tego pisma, które stało się periodykiem znaczącym, wysoko ocenianym przez europejskich archeologów.

Krakowski Oddział PAN powołał też serię „Prace Archeologiczne”, a Prof. Woźniak redagował sześć pierwszych tomów. Przez długie lata pełnił też funkcję najpierw sekretarza redakcji, a później zastępcy redaktora czasopisma „Sprawozdania Archeologiczne”, wydawanego przez IHKM PAN w Krakowie.

Do kluczowych przedsięwzięć naukowych Z. Woźniaka należy projekt publikacji monografii źródłowych cmentarzysk z okresu przedrzymskiego i rzymskiego z obszaru Polski. Zakładano, że oprócz zabytków archeologicznych uwzględnione także zostaną wyniki innych badań specjalistycznych, m.in. antropologicznych, paleozoologicznych, metaloznawczych. Rezultatem tej wyjątkowej w skali europejskiej i docenianej inicjatywy jest – jak dotąd – 28 opracowań tworzących serię *Monumenta Archaeologica Barbarica*, opublikowanych w językach angielskim lub niemieckim. Prof. Woźniak przewodniczył kolegium redakcyjnemu. Realizacja tego gigantycznego projektu była możliwa dzięki finansowaniu z grantów, od 1993 r. przez Komitet Badań Naukowych, a potem przez Narodowe Centrum Nauki. Wsparcia organizacyjnego i finansowego udzieliło też wiele instytucji archeologicznych w Polsce, takich jak: Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, a później Fundacja *Monumenta Archaeologica Barbarica*.

Profesor był także redaktorem książki poświęconej kontaktom wzdłuż szlaku bursztynowego na przełomie wieków (Woźniak red. 1996) oraz współredaktorem studiów ofiarowanych prof. Andrzejowi Żakiemu, w osiemdziesiątą rocznicę jego urodzin (Woźniak, Gancarski red. 2003).

Do wymienionych wyżej pól aktywności Prof. Woźniaka należy dodać dydaktykę. Pod jego kierunkiem powstało sześć prac doktorskich o problematyce okresów lateńskiego i rzymskiego. Był także konsultantem i recenzentem wielu dysertacji doktorskich i habilitacyjnych przygotowywanych w Polsce, we Francji i w Niemczech. Zasiadał też w wielu komisjach nominujących do stopni naukowych. W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku prowadził wykłady dla studentów w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz seminarium dla doktorantów w Muzeum Archeologicznym Krakowa.

Wielkie zasługi Prof. Woźniaka dla nauki zostały docenione zarówno w Polsce, jak i za granicą, gdzie był zapraszany do udziału w licznych sympozjach i kongresach oraz w wielu gremiach naukowych. Od roku 1959 był członkiem Komisji Archeologicznej Krakowskiego Oddziału PAN, w której przez długi czas pełnił funkcję sekretarza, a potem wiceprzewodniczącego. W 1979 r. został wybrany członkiem korespondentem *Deutsches Archäologisches Institut* oraz *Arbeitsgemeinschaft Latènezeit*. Otrzymał również powołanie do *L'association de fer* we Francji. Przez wiele kadencji Profesor był członkiem Rady Naukowej rodzimego Instytutu (IHKM PAN, a później IAE PAN). W Komitecie Nauk Pra- i Protohistorycznych PAN przewodniczył Komisji źródłoznawczej, a następnie Komisji okresu przedrzymskiego i rzymskiego. Współpracował również z Komisją Środkowoeuropejską Polskiej Akademii Umiejętności. W 1997 r. został wybrany na członka korespondenta Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU, a 12 lat później Walne Zgromadzenie członków PAU nadało prof. Woźniakowi prawo i tytuł członka czynnego tegoż Wydziału.

W roku 1977 Z. Woźniak za wybitne osiągnięcia w dziedzinie archeologii otrzymał Nagrodę Sekretarza Naukowego PAN, zaś w roku 2003 Nagrodę im. Józefa Kostrzewskiego, przyznawaną przez Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich. Otrzymał też Złoty Krzyż Zasługi w 1993 r.

Środowisko archeologów badających zagadnienia okresu lateńskiego i rzymskiego uhonorowało Profesora dwiema przygotowanymi dla Niego książkami. Pierwsza to zbiór artykułów na temat cmentarzysk z okresu rzymskiego i wędrówek ludów z terenu Polski, głównie autorstwa badaczy współpracujących wcześniej z Profesorem, opublikowana w Series Gemina (Andrzejowski i in. red. 2002).

W IAE PAN w Krakowie odbyły się też dwie uroczystości jubileuszowe Profesora. Pierwsza w lutym 2002 r., w związku z siedemdziesięcioleciem Jego urodzin. Wzięli w niej udział przede wszystkim koledzy z innych ośrodków archeologicznych. Druga, tym razem upamiętniająca pięćdziesięciolecie pracy naukowej, zorganizowana została w styczniu 2006 r. Profesorowi wręczono wówczas dedykowaną Mu książkę *Celts on the Margin...*, zawierającą prace międzynarodowego grona autorów, pochodzących z Australii, Bułgarii, Chorwacji, Czech, Niemiec, Polski, Słowacji, Słowenii, USA i Węgier, zajmujących się problematyką celtycką (Dobrzańska i in. red. 2006).

Należę do grupy badaczy, którzy mieli możliwość uczyć się i pracować pod opieką Mistrza. Był promotorem mojej pracy doktorskiej, a po jej ukończeniu rozpoczęłam współpracę z Nim jako sekretarz pisma „Acta Archaeologica Carpathica”. Poznałam więc Profesora zarówno w roli opiekuna naukowego, mentora i doradcy, jak też wytrawnego redaktora, z ogromnym szacunkiem dla autorów. Prof. Woźniak wspierał mnie również w bardzo trudnym dla mnie zadaniu, jakim była organizacja kongresu Europejskiego Towarzystwa Archeologicznego – 12th EAA Annual Meeting, które odbyło się w Krakowie w 2006 r.

Odszedł od nas człowiek niezwykle skromny, małomówny, sprawiedliwy i empatyczny. Taki też pozostanie w naszej pamięci.

BIBLIOGRAFIA

- Andrzejowski J., Prochowicz R., Żórawska A. (red.), 2002. *Varia barbarica Zenoni Woźniak ab Amicis dedicata*, Monumenta Archaeologica Barbarica, Series Gemina, 1, Warszawa–Lublin.
- Dobrzańska H., Megaw V., Poleska P. 2006. *Forward. Bibliography of Zenon Woźniak*, [w:] H. Dobrzańska, V. Megaw, P. Poleska (red.), *Celts on the margin. Studies in European cultural interaction 7th BC–1st AD dedicated to Professor Zenon Woźniak*, Kraków, s. 7–15.
- Dobrzańska H., Megaw V., Poleska P. (red.), 2006. *Celts on the margin. Studies in European cultural interaction 7th BC–1st AD dedicated to Professor Zenon Woźniak*, Kraków.
- Leśniak L. 2025. *Zenon Woźniak – archeolog, który nie został literatem*, „Absolwent. Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów Archeologii UAM”, 9(czerwiec), s. 5–9.
- Woźniak Z. 1970. *Osadnictwo celtyckie w Polsce*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Woźniak Z. 1974. *Wschodnie pogranicze kultury lateńskiej*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Woźniak Z. 1990. *Osada grupy tyńskiej w Podlężu, woj. krakowskie*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Woźniak Z. (red.), 1996. *Kontakte längs der Bernsteinstrasse (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt*, Kraków.
- Woźniak Z. 2004. *Problem istnienia celtyckiego nemetonu na Ślęży*, „Przegląd Archeologiczny”, 52, s. 131–183.
- Woźniak Z., Gancarski J. (red.), 2003. *Polonia Minor Medii Aevi*, Kraków–Krosno.

*

Nadesłano: 12.06.2025; **zrewidowano:** 15.09.2025; **zaakceptowano:** 25.09.2025.

Artykuł opublikowano w otwartym dostępie na licencji CC BY 4.0

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

„Archeologia Polski” Copyright © 2025 Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk

Received: 12.06.2025; **revised:** 15.09.2025; **accepted:** 25.09.2025.

Article is published in an open access under the CC BY 4.0 license

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

„Archeologia Polski” Copyright © 2025 by Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences